

УДК 351.82:334.72

А. О. ДЄГТЯР, М. В. ГОНЧАРЕНКО

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Проаналізовано напрямки сучасної державної політики формування інноваційної інфраструктури підтримки розвитку підприємництва в Україні.

Ключові слова: державна політика, підприємництво, інноваційна інфраструктура, бізнес-інкубатор, бізнес-центр, технологічний парк, бізнес-асоціація.

The article is devoted to the analysis of modern public policy directions in the sphere of forming innovative infrastructure for support of entrepreneurship development in Ukraine.

Key words: public policy, enterprise, innovative infrastructure, business-incubator, business-center, technological park, business-association.

Інфраструктура підтримки розвитку підприємництва – це своєрідна опорно-рохова система, завдяки якій бізнес-середовище може повноцінно діяти в ринкових умовах. Вона сприяє створенню та функціонуванню підприємницького сектора і формує конкретне організаційно-економічне середовище для стимулювання підприємницької діяльності та швидкої адаптації суб'єктів малого підприємництва до ринкових умов [5]. З огляду на це заходи держави щодо підтримки розвитку даної інфраструктури сприятимуть підвищенню ефективності функціонування малого і середнього бізнесу, а наукові дослідження в цій сфері набувають особливої актуальності.

Проблеми розвитку дієвої інфраструктури підприємництва висвітлено у працях вітчизняних учених, серед яких З. Варналій, В. Воротін, І. Копченко, О. Кужель, О. Микитюк, О. Шнипка та ін. Утім, практика свідчить, що нормативно-правове та організаційне забезпечення розвитку інноваційної інфраструктури залишається недосконалим. Державній політиці в цій галузі бракує комплексності та дієвих механізмів реалізації.

З метою підвищення активності інноваційної діяльності малого та середнього підприємництва, крім сприятливої економічного та правового середовища необхідне також сприяння держави в побудові інноваційної інфраструктури. З огляду на це метою статті є аналіз сучасної державної політики підтримки підприємництва в частині стимулювання розвитку інноваційної інфраструктури.

В Україні нагальною стала необхідність переходу економіки на інноваційну модель розвитку, однак зусилля влади в цьому напрямку не враховують потенціалу інноваційного розвитку у сфері малого і середнього бізнесу. Незважаючи на те, що статистика останніх років не відмічає значного зростання кількості малих підприємств, які працюють у виробничій та науково-технічній сферах, мале підприємництво в цих галузях займає свою нішу, задовольняючи

специфічні потреби у спеціалізованій продукції та послугах, у тому числі в інноваційній сфері. Малі підприємства беруть участь у прискоренні процесів реструктуризації галузей і реформуванні підприємств, упровадженні ефективних механізмів взаємодії великих підприємств з малими. Вони можуть швидко долучатися до технологічних процесів, виробляти комплектуючі та надавати різноманітні послуги [4].

Згідно із Законом України “Про інноваційну діяльність”, інноваційна інфраструктура являє собою сукупність підприємств, організацій, установ, їх об’єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо). До суб’єктів інноваційної інфраструктури розвитку підприємництва слід віднести бізнес-інкубатори, бізнес-центри, технологічні парки, центри трансферу технологій, інноваційні центри тощо.

Постановою Кабінету Міністрів України було затверджено Державну цільову економічну програму “Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009 – 2013 роки” (далі – Програма) [3]. Метою Програми визначено забезпечення підвищення конкурентноспроможності національної економіки та ефективне використання вітчизняного науково-технологічного потенціалу. У програмі зазначено, що інноваційна інфраструктура як найважливіша консолідуюча складова національної інноваційної системи повинна виконувати роль ефективного механізму інтеграції наукового і виробничого секторів, чинника інтенсифікації і здешевлення інноваційного процесу, прискорення нововведень на всіх етапах інноваційного циклу від наукової розробки до впровадження. Для цього вона має включати такі функціональні підсистеми: виробничо-технологічну, фінансово-економічну, нормативно-правову, територіальну, кадрову.

Програмою визначено, що оптимальним варіантом для формування інноваційної інфраструктури має стати розвиток її виробничо-технологічної підсистеми, оскільки цей варіант сприятиме швидкому подоланню технологічного відставання вітчизняної економіки від світових економічних лідерів в умовах обмеженості бюджетних ресурсів. Виробничо-технологічна підсистема сприяє освоєнню виробництва нової конкурентноспроможної наукомісткої продукції шляхом забезпечення захисту прав інтелектуальної власності, проведення експертизи інноваційних, науково-технічних проектів, сертифікації наукоємної продукції, надання послуг у сфері метрології, стандартизації, контролю якості, інформаційного і консультативного забезпечення інноваційної діяльності, реалізації інноваційних проектів, підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації підприємців у сфері інноваційної діяльності, інтелектуальної власності і трансферу технологій.

В Україні вже сформовано окремі елементи інноваційної інфраструктури. Станом на 1 липня 2008 р. в Україні діяло 467 бізнес-центрів, 70 бізнес-інкубаторів, 41 технопарк, 683 лізингових центри, 1859 небанківських фінансово-кредитних установ (у т.ч. 1601 кредитна спілка), 254 фонди підтримки підприємництва (з них 32 створені за участю УФПП), 2789 інвестиційно-інноваційних фондів і компаній, 2974 інформаційно-консультативних установи [8]. Проте значна частина об’єктів

інноваційної інфраструктури підприємництва існує лише формально, не виконуючи повністю свої функції щодо сприяння розвитку інноваційного підприємництва в Україні. Наприклад, за даними нещодавно проведеного Українською асоціацією бізнес-інкубаторів та інноваційних центрів моніторингу діяльності бізнес-інкубаторів, їхня чисельність виявилася значно меншою і складає лише близько десяти бізнес-інкубаторів, які реально працюють [9]. Така суттєва розбіжність у даних спричинена, насамперед, досі законодавчо не визначеним поняттям бізнес-інкубатора. У Господарському кодексі України взагалі не згадується такої організації, як бізнес-інкубатор.

Змістовна плутанина між поняттями “бізнес-центр” та “бізнес-інкубатор” нерідко призводить до того, що інкубаторами називають суто навчальні заклади або фірми, що спеціалізуються на реєстрації нових підприємств та наданні юридичної адреси, а бізнес-центрами – консультаційні фірми або торговельні павільйони тощо. На основі вивченого досвіду фактично діючих бізнес-центрів і бізнес-інкубаторів можна дати таке визначення цим інкубаційним закладам.

Бізнес-інкубатори – це спеціалізовані інституції, які мають у своєму розпорядженні певні площі і розміщують на них на пільгових умовах спеціально відібрані малі підприємства, де вони отримують доступ до виробничих приміщень, інфраструктури, набору консалтингових, освітніх та офісних послуг, завдяки чому підприємці підвищують свою здатність приступити до виробничої діяльності й успішно продовжувати її протягом усього початкового періоду становлення. Бізнес-інкубатори можуть діяти як самостійні структури, так і в складі технопарків, технологічних центрів та інших інноваційних структур, тобто вони бувають загального характеру діяльності або спеціалізовані.

В Україні перші бізнес-інкубатори були створені наприкінці 1990-х рр. Серед них: технологічний бізнес-інкубатор “Харківські технології”, бізнес-інкубатор Херсонської промислової палати, бізнес-інкубатор Об’єднаного профкому Чорнобильської АЕС тощо. Метою їхнього функціонування було навчання менеджменту, маркетингу, бізнес-плануванню; маркетингові дослідження конкурентноспроможності продукту і методів його просування тощо. Проте ідея створення бізнес-інкубаторів не знайшла широкого застосування та розвитку [10].

Основною метою бізнес-інкубатора є допомога новоствореним підприємствам у досягненні зрілості, здатності самостійного функціонування на ринку. Бізнес-інкубатор є найбільш ефективною формою підтримки малого та середнього бізнесу і встановлення ринкових відносин через таке:

- він є комплексним підходом до вирішення проблем підприємців;
- надає широкий спектр послуг – від допомоги в реєстрації підприємства до розвитку виробництва і послуг, пошуку партнерів по бізнесу, фінансової підтримки та багатьох інших послуг на пільгових умовах у період становлення підприємства;
- дає можливість використовувати міжнародну практику бізнес-інкубації, адаптовану до умов розвитку нашої держави;
- сама технологія бізнес-інкубації забезпечує можливість виходу бізнес-інкубаторів на самофінансування, а це є запорукою їх успішної діяльності [7].

Потенційними споживачами послуг бізнес-інкубаторів в Україні є малі підприємства, фізичні особи-підприємці та безробітні, що бажають розпочати

власну справу. Звичайно, не всі потенційні споживачі послуг цих елементів інфраструктури є фактичними споживачами. Однак за допомогою такого показника, як потреба в бізнес-інкубаторах і бізнес-центрах на 10000 потенційних споживачів можна було б прогнозувати потребу в цих закладах в кожному регіоні.

Серед завдань бізнес-інкубатора, безпосередньо пов'язаних з розвитком інноваційних підприємств, можуть бути такі:

- створення бази даних про інвестиційно привабливі інноваційно орієнтовані малі підприємства;
- розвиток регіональних інтернет-порталів інноваційного підприємництва щодо популяризації та рекламування інноваційних проектів малого підприємництва;
- надання допомоги в підготовці бізнес-планів та інвестиційних проектів малих підприємств в інноваційній сфері;
- забезпечення доступу малих підприємств до інформації про попит на інноваційні розробки.

Бізнес-інкубатору притаманні комбінований характер ефективної матеріально-технічної бази, пріоритет підтримки підприємств-початківців малого та середнього бізнесу, наявність співпраці компаній, що працюють як в інкубаторі, так і в регіоні, надання консалтингових і допоміжних послуг. Саме це й відрізняє бізнес-інкубатори від промислових парків або центрів [5].

На сьогодні в Україні державна підтримка застосування технології бізнес-інкубування практично відсутня. Серед заходів, спрямованих на виконання програмних документів Кабінету Міністрів України, відсутні системні й реалістичні заходи щодо використання всіх наявних ресурсів для впровадження комплексної програми створення нових робочих місць, а також не передбачено заходів з розвитку в Україні технологій бізнес-інкубування, які ефективно працюють не лише у сфері малого підприємництва, а й великого бізнесу.

Подальший розвиток бізнес-інкубування в Україні неможливий без розробки і прийняття Типового положення про бізнес-інкубатор. Проте, безумовно, навіть розробка і прийняття такого регуляторного акта не розв'яже головного питання – створення всебічних сприятливих умов для розвитку мережі бізнес-інкубаторів в Україні. З метою формування державної стратегії в цій сфері необхідно розробити Концепції розвитку мережі бізнес-інкубаторів в Україні.

Бізнес-центри – це установи, які надають інформаційні, консалтингові, маркетингові, тренінгові та інші послуги суб'єктам підприємництва та особам, які бажають займатися підприємницькою діяльністю. Бізнес-центри можуть надавати приміщення для ділових зустрічей, а також засоби зв'язку, комп'ютерну та оргтехніку. Набір послуг у різних бізнес-центрах значно коливається. На відміну від бізнес-інкубаторів, бізнес-центри надають послуги, як правило, фізичним особам і за комерційними розцінками [6].

Позитивним прикладом концентрації наукових, промислових і фінансових ресурсів є формування мережі технологічних парків, які забезпечують упровадження високотехнологічних розробок у виробництво і дають можливість перетворювати науково-технологічні розробки на об'єкти економічних відносин

та отримувати від цього економічний зиск.

Технологічний парк – юридична особа або об'єднання на підставі договору про спільну діяльність юридичних осіб (учасників), головною метою яких є діяльність щодо виконання інвестиційних та інноваційних проектів, виробничого впровадження наукоємних розробок, високих технологій і конкурентноспроможної на світовий ринок продукції [2].

Існуючі в Україні технопарки працюють у найперспективніших напрямках, серед яких: виробництво сучасної компресорної техніки, розробка і впровадження наукоємних приладів, матеріалів і лікарських препаратів для охорони здоров'я, нано- та біотехнології, електроніка, радіаційне приладобудування, енергозберігаючі технології, розробка нових матеріалів, охорона навколишнього середовища тощо. Після введення в 2005 р. мораторію на роботу технологічних парків у спеціальному режимі, їхнє функціонування опинилося під загрозою. Аргументами на користь скасування пільгового режиму для технопарків стали непрозорість фінансової діяльності деяких учасників цих структур, недотримання ними фінансової дисципліни та діяльність поза межами, встановленими законом. Між тим, слід зазначити, що українські технопарки з моменту свого виникнення були змушені не лише виконувати завдання організації власного виробництва, але й забезпечувати реалізацію функцій усіх нерозвинених в Україні елементів інноваційної системи (венчурних фондів, бізнес-інкубаторів, інкубаторів технологій та промислових підприємств), що досить часто робило практично неможливим стовідсоткове виконання взятих на себе зобов'язань [10].

Практично відсутньою є в інноваційному середовищі діяльність венчурних фондів і центрів трансферу технологій. Не підтримується належним чином діяльність винахідників, раціоналізаторів, науковців, що мають завершені науково-технічні розробки, не створюються центри трансферу технологій. Не в повному обсязі реалізуються освітній і науковий потенціал, насамперед вищих навчальних закладів, у сфері інформаційно-комунікаційних високих технологій, інформаційні ресурси системи науково-технічної та економічної інформації, зокрема бази даних з питань технологій, науково-технічних досягнень [11].

Що ж стосується проблем становлення інноваційних центрів, то розвиток інновацій в Україні, на жаль, у багатьох питаннях поки що перебуває в площині діяльності ентузіастів, а не послідовної й пріоритетної державної політики та програмних адміністративних дій. Яскравим прикладом цього може слугувати процес реалізації положень постанови Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2004 р. № 1421, якою було передбачено проведення щорічного Всеукраїнського конкурсу інноваційних технологій. Проте, на жаль, проведення даного конкурсу було лише задеклароване, але насправді він так і не проводився. У Державному бюджеті на 2010 р. не було передбачено рядка витрат на організацію і проведення такого конкурсу, тоді як такі витрати спрямовані не на споживання, а на створення умов для соціально-економічного розвитку і побудови сучасної моделі економіки, яка базується на знаннях і технологіях.

Формуючи інфраструктуру підтримки малого та середнього підприємництва шляхом сприяння створенню бізнес-інкубаторів і бізнес-центрів, органи місцевого самоврядування можуть отримати додаткові ресурси й переваги

у сфері розвитку своїх регіонів [5]. Створюються нові робочі місця як в адміністрації самого бізнес-інкубатора, так і в розміщених на його території підприємствах. Якщо виконавча влада виступає засновником або партнером у створенні бізнес-інкубатора або бізнес-центра, в неї з'являється можливість реалізувати власну політику в економічній сфері шляхом підтримки та розміщення на площах цих закладів таких малих підприємств, діяльність яких співпадає з планом стратегічного розвитку області на визначений період часу; надавати вільні площі на умовах пільгової оренди, що сприяє збільшенню надходжень до місцевого бюджету від діяльності малих підприємств, що інкубуються, за рахунок підвищення їхньої прибутковості; формувати банк даних підприємств і підвищувати прозорість ринку, а також легалізувати його суб'єктів; підвищити свій імідж серед громадськості.

На регіональному рівні консолідацію всіх цих форм у сфері підтримки підприємництва мають здійснювати бізнес-асоціації. Їхня діяльність полягає у сприянні практичній реалізації загальнодержавних, регіональних, місцевих та міжнародних програм, спрямованих на розвиток підприємництва, шляхом підтримки діяльності бізнес-інкубаторів, центрів розвитку підприємництва, технопарків та інноваційних структур інших типів. Тому з огляду на світовий досвід необхідно всебічно сприяти зростанню ролі бізнес-асоціацій як ключового й дуже дієвого елемента інфраструктури підтримки підприємництва.

Значною мірою ефективність державної політики з формування та розвитку інноваційної інфраструктури в Україні знижується внаслідок її безсистемності, неналежної обґрунтованості, відсутності чіткого розмежування завдань між центральними і місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, нескоординованості їх діяльності, відсутності міжгалузевих і міжрегіональних зв'язків. Аналіз законодавства з питань регулювання діяльності суб'єктів інноваційної інфраструктури свідчить про його недосконалість, фрагментарність, що стримує успішне становлення і розвиток вітчизняної інноваційної інфраструктури.

Отже, держава має зосередитись на створенні належного нормативно-правового поля та організаційного забезпечення розвитку інноваційної інфраструктури, суб'єкти якої стануть для підприємництва підтримкою у виробничо-технологічній, консультативній, інформаційній, навчальній сферах. Одночасно державні органи мають стимулювати створення бізнес-асоціацій, які, крім вищенаведеного, будуть також здійснювати захист прав підприємців. Разом з цим держава не повинна ігнорувати необхідність створення фінансової підсистеми інноваційної інфраструктури, оскільки вона дає змогу активно використовувати позабюджетні джерела коштів і одночасно передбачати пряму і непряму державну підтримку інноваційної діяльності.

Література:

1. Закон України “Про інноваційну діяльність” від 4 липня 2002 р. № 40-IV // Урядовий кур'єр. – 2002 р. – № 143.
2. Закон України “Про спеціальні режими інвестиційної та інноваційної

діяльності технологічних парків” від 16 липня 1999 р. № 991-XIV // ВВР України. – 1999. – № 40. – Ст. 363.

3. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державної цільової економічної програми “Створення в Україні інноваційної інфраструктури” на 2009 – 2013 роки” від 14 травня 2008 р. № 447 // Офіц. вісн. України. – 2008. – № 36. – Ст. 40.

4. *Варналій З.* Ділова та інноваційна активність суб’єктів малого підприємництва у регіонах / З. Варналій, В. Жук // Україна: Стратегічні пріоритети Аналітичні оцінки – 2006. – С. 408–416.

5. *Дегтяр О. А.* Створення інфраструктури підтримки малого підприємництва як чинник регіонального розвитку / О. А. Дегтяр // Стратегія регіонального розвитку: формування та механізми реалізації : матеріали щоріч. міжнар. конф., 31 жовтня 2007 р. – Одеса : Вид-во ОРІДУ НАДУ, 2007. – Т. 2. – С. 125–127.

6. *Копченко І. М.* Державне сприяння розвитку інфраструктури підтримки малого підприємництва в Україні / І. Копченко // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 4. – С. 89–95.

7. *Микитюк О. П.* Розвиток бізнес-інкубаторів та їх роль у підтримці малого підприємництва / О. П. Микитюк // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 11 (29). – С. 98–106.

8. Про стан виконання Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні за I півріччя 2008 року. – Режим доступу : www.dkrp.gov.ua

9. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: Національна доповідь / [К. О. Ващенко, З. С. Варналій, В. Є. Воротін та ін.]. – К. : Держком-підприємство, 2008. – 226 с.

10. Проблеми та пріоритети формування інноваційної моделі розвитку економіки України // [Я. А. Жаліло, С. І. Архієреєв, Я. Б. Базилук та ін.]. – К. : Національний інститут стратегічних досліджень, 2006.

11. *Шнипко О. С.* Держава та підприємництво: партнерство в інноваційній діяльності / О. С. Шнипко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 6. – С. 130–138.

Надійшла до редколегії 01.11.2010 р.

Надійшла до редколегії 27.01.2011 р.